

ХУДОЖНЄ ОСВОЄННЯ ВІЗАНТІЇ ТРИВАЄ...

Пригадаємо вислів одного з найвизначніших античних мудреців Марка Тулія Цицерона з його промови “Про оратора”: *Historia est vero testis temporum, lux veritatis, vita memoriae* (“Історія – це свідок минулого, світло істини, жива пам’ять”). Він стисло висловлює те вагоме значення, якого надавали історії та її покровительці – богині Кліо – древні, і яке збереглося до ХХІ ст. Саме історичний роман в усіх своїх різновидах – історико-соціальному, історико-філософському, історико-біографічному, історико-документальному, історико-фольклорному - найповніше втілює постійне бажання літератури бути оберегом історичної пам’яті народів. Якими б не були вірування людей, кожному представникові людства завжди хотілося залишитися в історії, в пам’яті на земній кулі, людина прагнула зрозуміти те, що здавалося трагічно-хаотичною вервечкою випадковостей. Усе це знайшло відображення в численних формах художнього освоєння історії, створених мистецтвом слова. Як справедливо відзначають провідні українські дослідники зарубіжної літератури – Д.В.Затонський, І.П.Мегела, Д.С.Наливайко, К.О.Шахова, А.Г.Баканов, Б.Б.Буніч-Ремізов, М.О.Кудін, В.Г.Чумак, С.В.Семчинський та ін. – протягом останнього століття історичний роман став особливо популярним різновидом романного жанру (згадаємо, що засновником історичного роману на Заході кваліфікується Вальтер Скотт, а в Україні – роман “Чорна рада” Пантелеймона Куліша). Й художнє освоєння історії Візантії – однієї зі “світових” держав середньовіччя, суспільства своєрідного розвитку і високої культури, суспільства на перетині Заходу і Сходу – не залишається осторонь письменницької уваги, зосередженої як на бурхливих внутрішніх візантійських подіях, так і на інтенсивних політичних, економічних і культурних відносин Візантії з багатьма країнами Європи та Близького Сходу.

Візантія пройшла складний, але насичений яскравими подіями суспільного й культурного життя тисячолітній історичний шлях. Напівжартома-напівсерйозно історики називають Візантію ледь не єдиною державою в історії, точна дата народження і загибелі якої відомі. Візантія припинила своє існування 29 травня 1453 року із завоюванням Константинополя турками-османами. Дату народження країни відносять до заснування її столиці – Константинополя – 8 листопада 324 року, коли було покладено перший камінь на місці стародавнього грецького містечка Візантія на березі Босфору. 11 травня 330 року столицю Римської імперії було урочисто перенесено до Константинополя. Цей день і став незабаром найголовнішим державним святом Візантії. Візантія “народилася з Константинополем” і “померла” з ним – досить розповсюджена формула. Справді, під час історії середніх віків майже не було країни, яка б не змінювала своєї столиці протягом усього свого існування. П’ять із половиною століть пройшло від того часу, як ім’я Візантії, - у минулому могутньої середньовічної держави, - зникло з карт світу. Однак і до сьогодні пам’ять про неї живе як у витворах її матеріальної і духовної культури, так і на сторінках історичних творів, що робить

тисячолітній досвід Візантії інструментом для глибшого розуміння сучасної доби. Хоча б побіжно подамо перелік творів красного письменства, в яких повністю або частково художньо відображене Візантійське царство: Юліан Опільський – “Іду на вас”, “Ідоли пануть”; Семен Скляренко – “Святослав”, “Володимир”; Павло Загребельний – “Диво”; Володимир Малик - “Князь Кий” (до речі, саме з Володимиром Кириловичем Маликом (1921-1998), визнаним майстром українського історичного роману, активно листувалася авторка, а сам маститий письменник прочитав цей роман у рукопису і вніс певні зауваження); Антонін Ладинський – “Коли впав Херсонес”; Валентин Іванов – “Русь первозданна”; Франц Салешка Фінжгар – “Слов’янський меч”; Жан Ломбар – “Візантія”; класик румунської прози ХХ ст. Михаїл Садовяну (1880-1961) з уславленим романом-параболою “Золота гілка” (1933) та інші. І роман Ольги Страшенко “Візантійський лукавець” вписується в художнє опрацювання історії Візантії. Над цим романом авторка наполегливо працювала протягом 1988-1993 рр., а згодом він понад 10 років чекав свого видавця внаслідок економічної скрути.

Події в романі розгортаються в другій половині XII ст. – 1160-1180-х роках як на теренах Візантії, так і в Галицькій Русі та в Києві під Вишгородом, у Дарниці, на Осокорках і Корчуватому (саме ці дві сюжетні лінії – “візантійська” та “україно-руська” – чітко вирізняються в багатоплановому творі). Передусім мовиться про Візантію часів правління останніх представників династії Комнінів (1081-1185) – імператорів Мануїла (1143-1180) та його двоюрідного брата-суперника в боротьбі за трон Андроніка Комніна (1182-1185), такого собі авантюриста XII ст., людину алквіадо-нероно-візантійського складу (за словами Карла Маркса), що повернувся в Константинополь після тривалого заслання, побувавши і в Галицькій Русі. Особа Мануїла найбільш яскрава з імператорського дому Комнінів – він поєднував військову доблесть з проникливістю в церковні богословські диспути, поринав у науку й віддавався різним іграм, нехтуючи при цьому навіть державними справами (розділи роману “Гра на шахівниці і в житті”, “Базилевс, живий закон” тощо), хоча під час військових кампаній і розділяв зі своїми воїнами всі труднощі похідного життя, йому були притаманні риси як західного рицаря з його турнірами, так і традиційна візантійська поміркованість. Певну увагу в романі приділено зв’язкам Візантії з турками-сельджуками – однією з гілок тюркських племен, що отримали назву за іменем їхнього ватажка Сельджука (IX-X ст.), набіги яких почасти загрожували самому Константинополю з кінця XI ст. Чимало місця відведено також відносинам Візантії з україно-руськими князівствами XII ст. – Галицьким і Київським, адже після розпаду Київської Русі (після смерті сина Володимира Мономаха Мстислава Великого 1132 року) Візантія надавала підтримку тим князям, які згоджувалися на церковно-культурну залежність.

Андронік у першій частині роману – ще тільки претендент на трон, “неприборканий утікач”, його риси авантюризму можуть навіть і привабити, однак з історії відомо, що його політичну діяльність вирізняли два напрямки – демагогія і безжальний терор, саме він (майбутній “селянський цар”)

запровадив проскрипційні списки “зрадників батьківщини” з указівкою на той вид страти, що їх чекала (як не згадати тут політичні процеси сталінської доби). Однак усе це авторка приберегла для читача на майбутнє (саме це сповна висвітлить ідейний задум твору), а поки що Андронік усіма правдами й неправдами прямує до трону. Великий шанолуб, опанований сильними пристрастями, знадливиий красень, схильний до авантюрних походеньок, Андронік поєднував рицарське благородство, безрозсудну хоробрість і щедрість з підступністю і жорстокістю. Прийшовши до влади після підступного вбивства вдови покійного імператора Мануїла Марії (1182 рік) та малолітнього сина Мануїла Олексія II (1183 рік), Андронік намагався провести декілька реформ, спрямованих на деяке поліпшення становища народних мас (зокрема, він відмінив так зване “берегове право” – звичай, що дозволяв жителям узбережжя грабувати викинуті на берег бурєю кораблі) й обмеження всевладдя феодалів і найвищої знаті. Проте декоративні перетворення Андроніка не зачіпали системи феодальної експлуатації, що склалася, а його криваві репресії були зумовлені прагненням імператора-узурпатора забезпечити собі неподільну владу. Без найменшого утруднення Андронік проливав ріки сліз; він цілував коліна константинопольського патріарха Феодосія, твердо вирішивши, що доб’ється його зміщення, бо далекоглядний патріарх розгадав потаємні задумки Андроніка; він заливався слізьми на могилі Мануїла і прохав не відводити його, щоб побути ще біля гробниці покійного імператора, якого він ненавидів і проти якого постійно організовував змови. Він наказав виставити в одній зі столичних церков своє зображення: базилевс представлений був там у простому селянському одязі, з косою в руках – ніби і справжній селянський цар. Зображуючи себе народолюбцем, Андронік прагнув знищити всіх, хто стояв на його шляху до влади, всіх, хто міг би бути його суперником.

У романі діє багато історичних осіб – крім Мануїла й Андроніка, це й історики-хроністи Іоанн Кіннам (близько 1143 – після 1182 року; виконував секретарські обов’язки при імператорському дворі Мануїла, через те й названий “імператорським граматиком”) та Нікіта Хоніат (середина XII-1213, автор славнозвісної “Історії ромеїв”, ґрунтовно опрацьованої Ольгою Страшенко, як й “Історія” Іоанна Кіннама), майбутній візантійський імператор Ісаак Ангел (1185-1195), манірний і боязкий вельможа, що двічі ніколи не надягав той самий костюм, галицький князь Ярослав Осмомисл (правив у 1152-1187 рр., про нього з пієтетом сказано в “Слові о полку Ігоревім”), його дружина княгиня Ольга і коханка Настаска (спалена боярами 1170 року, а сам князь був схоплений ними і заточений у власному палаці – нечувана на Русі річ до того часу!), сельджукський султан Кирлич-Арслан, згадуються галицький князь Володимирко Володаревич (? – 1152) та непересічна особистість князя-ізгоя Івана Берладника (бл. 1112-1161). Серед вигаданих проглядається, передусім, імовірний автор “Слова о полку Ігоревім” Яромир, син тисяцького Стрижня. Варто відзначити й образ його сестри Дарослави.

Говорячи про духовну культуру й художні уподобання тогочасного візантійського й україно-руського суспільства, авторка зупиняється на поглядах щодо життя тогочасних “простих людей”, говорить про таке явище як двовір’я,

досліджене визначним істориком Київської Русі Борисом Олександровичем Рибаківим у працях “Язичництво давніх слов’ян” (1981) та “Язичництво Древньої Русі” (1987), нещодавно перевиданих. У сучасних історичних працях відзначається, що після офіційного запровадження християнства в Київській Русі “язичництво ще довго залишалося не лише особливістю життєвого устрою, але й другою вірою – шанували водночас християнських і “домашніх” богів”¹. Що ж до Візантії XI-XII ст., то там “інтерес до античності став ще глибшим. Навіть найвищі церковні чини в особистому листуванні прагнули блиснути цитатою, образом, алегорією з творів язичників давнини”². Тому-то деякі персонажі “Візантійського лукавця” нагадують собою Журейка (драматична поема “Ярослав Мудрий” Івана Кочерги), Малушу Семена Скляренка, Сивоока Павла Загребельного (“Диво”), Чагра-дереводіда з роману “Отчий світильник” Романа Федоріва, дакійського жерця Кесаріона Бреба з роману “Золота гілка” Михаїла Садовяну.

Значне місце в романі посідає любовна інтрига (любовні пригоди Мануїла; Дарослава й Андронік), що тісно переплітається з політичними діями “державних мужів” XII ст., художній авторський домисел, у якому об’єднується знання реальних історичних подій і джерел (літописи України-Русі, “Слово о полку Ігоревім”, “Повчання дітям” Володимира Мономаха, візантійські хроніки Іоанна Кіннама та Нікити Хоніата, перекладна література візантійсько-болгарського походження, що набула поширення в Київській Русі, зокрема “природничо-науковий” твір “Фізіолог” та ін.) зі стрімким летом творчої фантазії.

Завершити цю невеличку післямову хотілося б ще одним афоризмом Марка Тулія Цицерона: *Historiam nescire hoc est semper puerum esse* (“Не знати історії – це означає завжди бути дитиною”). Як це не банально звучить, але історія (справжня, а не умовна!) нас учити жити, діяти і перемагати.

Сергій Лучканин,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри загального мовознавства і класичної філології Інституту
філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
викладач курсу “Візантійська література”

---

¹ Семенченко В.И., Радченко Л.А. История Украины. С древнейших времён до наших дней.- Харьков: Торсинг, 2003.- С.48.

² История средних веков /Под ред. Н.Ф.Колесниченко.- М.: Просвещение, 1986.- С.358.

Історична основа й художній вимисел в історичному романі Ольги Страшенко «Візантійський лукавець»

Події другого тому історичного роману Ольги Страшенко «Візантійський лукавець» хронологічно охоплюють 1176-1189 роки і відбуваються у Візантії, Київській Русі, давніх румунських землях (Валахія, Молдова, Трансільванія), в Італії (Сицилія), на Близькому Сході, що став ареною боротьби між хрестоносцями та могутнім владарем Єгипту Салах-ад-Діном (відомий у Європі як Саладін, 1138-1193), що очолив боротьбу мусульман з хрестоносцями.

Розпочинається другий том роману (частина III) описом жахливої поразки візантійського війська на чолі з імператором Мануїлом Комніном, так яскраво і з симпатією описаного в першому томі, поблизу місцевості Міріокефал у Малій Азії 17 вересня 1176 року від полчищ турків-сельджуків султана Килич-Арслана. Поразка мала трагічні наслідки для Візантії, остаточно змусила її відмовитися від активних дій у Малій Азії. Мануїла відкрито звинувачували в невдачі, як зазначається в «Історії» Микити Хоніата, йому в обличчя кидали, що він і раніше часто до сп'яніння пив християнську кровіцу, вичавлюючи останні соки у підданих (розділ «Базилевс п'є християнську кров»). Однак це був загалом третій видатний імператор із династії Комнінів, він відзначався військовою доблестю, державницькою й мистецькою мудрістю, та був запальним і фактично захоплював різноманітні зловживання; саме таким зображено його Ольгою Страшенко в першому томі «Візантійського лукавця». Розуміння ваговитості постаті Мануїла в історії розуміли вже його сучасники, зокрема, візантійський історіограф XII ст. Євстафій Солунський (слов'янська назва Фессалонік, сучасних Салонік; відзначимо, що цей архієрей діє у «Візантійському лукавці», зокрема, в розділі «Кривавий бенкет у Фессалоніках») у власному полемічно загостреному історичному творі «Захоплення Фессалонік» відзначав: «Видається, ніби божественною волею було вирішено, щоб разом з імператором Мануїлом Комніном померло все здорове в царстві ромеїв і щоб із присмерком цього Сонця всі ми були занурені в безпросвітну темряву»³.

Мануїл Комнін помер 24 вересня 1180 року, а через 3 роки в Константинополі спалахнуло народне повстання, спрямоване проти придворної кліки й засилля італійців. Скориставшись народним рухом, владу захопив головний герой роману – Андронік Комнін (1182, 1183-1185) – двоюрідний брат Мануїла, що повернувся до Константинополя після тривалого вигнання (розділ «Повстала кесариса Марія шле листи до Андроніка»). Цей «селянський цар», «демократичний монарх» відзначався особливою демагогією й безжальним терором, про що ми вже зазначали в передмові до першого тому. Саме він так полюбляв показні політичні процеси над «ворогами вітчизни», що перегукуються як з давніми часами (проскрипції за диктатури Сулли в Стародавньому Римі у 82-79 рр. до н.е. чи другого тріумвірату після вбивства Гая Юлія Цезаря), так і новими (московські політичні процеси й «великий терор» 1936-1938 рр.) Разом із тим, як

³ Цит. за: *История Византии. В 3-х т., т. 2.* – М.: Наука, 1967. – С. 335.

ми вже зазначали, Андронік намагався провести декілька реформ, спрямованих на деяке поліпшення становища народних мас (зокрема, він відмінив так зване «берегове право», – звичай, що дозволяв жителям узбережжя грабувати викинуті на берег бурею кораблі) й обмеження всевладдя феодалів і найвищої знаті. Через те візантійський хроніст Микита Хоніат, важливий персонаж «Візантійського лукавця», негативно змальовуючи діяння Андроніка, визнає і певні його позитивні риси: «Коротко мовити, коли б Андронік дещо стримував свою жорстокість і не відразу вдавався до розпеченого заліза й меча, коли б не паплюжив постійно свою царську одіж краплями крові й не був невмолимий у стратах, – чим він запалився від народів, серед яких він жив під час свого тривалого поневіряння, він був би не останнім серед царів із династії Комнінів, щоб не сказати – не поступився б їм і зрівнявся б з ними. І від нього можна було б отримати найбільші людські блага, тому що він не зовсім перестав бути людиною, але, подібно до вигаданих творинь з двома натурами, будучи частково звіром, прикрашений був обличчям людським»⁴. Саме таким дволиким і постає базилевс Андронік Комнін в унікальному історичному романі «Візантійський лукавець». З одного боку, детально змальовуються його злочини («Є перший ворог вітчизни», «Базилевс Андронік відновлює давній звичай», «Андронікова розправа в Пруссках»), з іншого – показано його спроби впорядкувати збір податків, ліквідувати сваволю чиновників і приборкати непокірну знать («Скасування берегового права» та інші розділи).

Константинопольські й малоазійські аристократи організували 12 вересня 1185 року, невдовзі після свята винограду (однойменний розділ), проти Андроніка змову, яку несподіввано очолив боязкий і манірний (ніколи двічі не одягав один і той самий хітон) вельможа Ісаак Ангел, який мав стати однією з жертв Андроніка. Коли він (у романі вбивши вірного поплічника базилевса – жорстокого константинопольського єпарха Пупаку, однак цей персонаж вигаданий, хоча відомо, що знаходилося чимало бажаючих утілювати в судових рішеннях лише тонкий натяк чи жест імператора) закликав народ до повстання, константинопольський плебс негайно відгукнувся на цей поклик. Ісаака проголосили імператором, Андронік спробував утекти, але його схопили й піддали мученицькій страті (розділи «На воротах палацу Андронік із Біблією в руках», «Здається, й на цей раз пощастило втекти!», «Навіщо ламати зламаний очерет?»). На цьому завершуються власне «візантійські» розділи роману («Перший епілог»).

Однак, говорячи про Візантію 1160-1180-х років, не можна оминати інші тогочасні важливі історичні події – боротьбу Київської Русі з половцями і створення славетного «Слова о полку Ігоревім», а також події на Близькому Сході – хрестові походи і боротьба хрестоносців із мусульманськими державами. Роман Ольги Страшенко має вже традиційну для історичних творів («Диво» Павла Загребельного, історичні романи Володимира Малика) «двопланову структуру», – події поперемінно розгортаються то в Роменській державі, то на

---

⁴ Цит. за: Культура Византиї. В 3-х т., т. 2. Вторая половина VII-XII в. – М.: Наука, 1989. – С. 125.

теренах давньої України-Русі, в Центральній Європі (Сицилія, Угорщина, прарумунських «княжатах» та «воєводатах»), на Близькому Сході. У той же час усі розділи композиційно пов'язані наскрізною сюжетною лінією вигаданого персонажа – сина Андроніка Комніна Романа Стрижня, який стає свідком і кривавих злочинів свого «батька», і перебуває у половецькому полоні, й вирушає на Близький Схід у пошуках коханої Любови... Якщо історичне тло доби Київської Русі часів автора «Слова о полку Ігоревім» добре відоме для українського читача (про це написано сотні монографій і тисячі популярних видань), то на тогочасній ситуації на Близькому Сході слід зупинитися детальніше. Після першого хрестового походу 1096-1099 рр. у Східному Середземномор'ї утворилися чотири держави хрестоносців: Єрусалимське королівство в Південній Сирії і Палестині, графство Тріполі на сирійському узбережжі, князівство Антіохійське в Північній Сирії та графство Едеське у Верхній Месопотамії. Розрізнені мусульманські князівства перед спільною загрозою стали згуртовуватися й переходити в контрнаступ. Ще 1144 р. емір Мосула відібрав у хрестоносців Едессу. А в другій половині XII ст. становище на Близькому Сході змінилося корінним чином. У Єгипті утворилася сильна мусульманська держава, яка підпорядкувала Сирію і значну частину Месопотамії. На чолі її стояв султан Салах-ад-Дін (1171-1193) (Саладін) – далекоглядний політик і талановитий полководець. Він завдав поразки хрестоносцям поблизу Тиверіадського озера і 1187 р. захопив Єрусалим (розділ «Роман під Тиверіадою»). Власне, цим і завершується «Візантійський лукавець», хоча згадується й про наступний третій хрестовий похід 1189-1192 рр., який за складом учасників був найграндіознішим з усіх заходів хрестоносців: у похід направилися німецькі рицарі під проводом Фрідріха Барбаросси, французькі – на чолі з Філіпом II Августом й англійські – під началом Ричарда I Левове серце. Та це вже інша історія... Відзначимо лише, що третій хрестовий похід безпосередньо не зачепив столицю Візантії, однак Фрідріх Барбаросса виношував навіть плани облоги Константинополя з суходолу і з моря, прагнучи домовитися про спільні дії з Венецією та Генуєю – італійськими містами-державами, суперницями Візантії у боротьбі за торгівельні шляхи у Східному Середземномор'ї і в Чорному морі (про це згадується у «Візантійському лукавці»). Населення Константинополя жило з відчуттям близької небезпеки, константинопольський патріарх у своїх проповідях ганьбив хрестоносців, називаючи їх псами і втовкмачуючи своїй пастві, що вбивство хрестоносця покриє будь-які гріхи. У Візантії завжди з підозрою ставилися до рицарів-католиків, які, зрештою, захоплять і безжалюбно пограбують Константинополь 1204 року, під час четвертого хрестового походу 1202-1204 рр. Говорячи про композиційні особливості «Візантійського лукавця», слід відзначити значне тяжіння письменниці до драматургії – роман насичений діалогами, які роблять дійство більш рухливим. На основі твору можна було б відзняти панорамний пригодницький історичний фільм, на зразок «Битви за Рим» (Італія-Румунія, дубляж кіностудії імені Горького 1981 р.) за однойменним (а також романом «Тотіла») історико-документальним твором німецького письменника Фелікса Дана чи «Русь перевозданна» за мотивами однойменного роману Валентина Іванова (1985 р., кіностудія імені Горького, роль імператора Юстиніана

зіграв видатний актор Інокентій Смоктуновський).

У двох томах роману, який має всі ознаки монументалізму в поєднанні з ліризмом і тонким гумором, діє майже сто двадцять персонажів. Це й відомі історичні особи – візантійські імператори Мануїл й Андронік Комніни, князі Ярослав Осмомисл та Ігор Святославович, султани мусульманського світу, наприклад, Кирлич-Арслан, предводитель сельджуків, чи Салах-ад-Дін, владар Єгипту і підкорювач Єрусалиму, візантійські хроністи Іоанн Кіннам та Микита Хоніат, єврейський філософ, придворний лікар Салах-ад-Діна Моше Маймонід а також велика кількість менш значимих постатей і проминальних фігур. Автор добре володіє історичним матеріалом. Персонажі історичні й вигадані творчою уявою, але до всіх їх ставлення авторки уважне й дбайливе, вони діють не як заводні ляльки, але й самі мають вплив на письменницю, ведуть її погляд за собою, туди, в глибину віків: кохана Андроніка, донька галицького тисяцького Дарослава, її син Роман Стрижень, брат Яромир (імовірний автор «Слова о полку Ігоревім»), Любава, донька київського воєводи; Пупака (Андроніків слуга, який вибився аж до єпарха Константинополя), євнух Дорій, який усе більше стає охижілим, циркач Фуркало, – всі вони є живими учасниками романного дійства. Усі творчі вечори письменниці Ольги Страшенко: в приміщенні Національної спілки письменників України (один із них провів Володимир Коломієць, лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка), Київському національному університеті імені Тараса Шевченка (автор цих рядків був ведучим), в Будинку Актора (вів В'ячеслав Медвідь, лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка), Культурному центрі «Дарниця» (вечір вів Сергій Плачинда), Голосіївському парку імені Максима Рильського, а також у Румунії (у приміщенні Інституту культури Румунії в Бухаресті та на кафедрі слов'янської філології філологічного факультету Клузького університету імені Бабеша-Боляй, де відбулася зустріч Ольги Страшенко зі студентами відділення української мови і літератури, якою опікувався Віце-Президент Товариства Румунія-Україна, доцент університету Іван Семенюк) і в Республіці Молдова (у Спілці письменників Молдови, вечір провів відомий молдовський письменник Ніколає Єсіненку), – усі вечори відбувались із читанням уривків із «Візантійського лукавця», зокрема, у виконанні відомих артистів – незабутнього народного артиста України, лауреата Національної премії України імені Тараса Шевченка Павла Громовенка, народних артисток України Галини Яблонської, Тамари Полторжицької, Наталки Бучель та Лілії Майбороди.

Обізнаність авторки зі спеціальною літературою – читання «Візантійського сатиричного діалогу», історичними творами Іоанна Кіннама, Микити Хоніата, Євстафія Солунського, літописами України-Русі, класичною арабською літературою, працями з історії та історії літератури України, Візантії (монографії З.В.Удальцової «Візантійська культура», Г.Г.Литаврина «Як жили візантійці», О.П.Каждана «Візантійська культура X-XII ст.», Г.Л.Курбатова «Історія Візантії (історіографія)», Шарля Діля «Основні проблеми візантійської історії», Андре Гійу «Візантійська цивілізація»), Румунії («Коротка історія Румунії з найдавніших часів до наших днів», 1987), Італії («Історія Італії в 3-х томах»), Арабського Халіфату, науковими дослідженнями з історії середніх віків, середньовічної літератури, з

проблем хрестових походів.

Роман, як видно, написаний небайдужим пером, Ольга Іванівна залюблена в історію, як Давньої Русі, так й Античності і Середньовіччя, вона самотужки осягала давньогрецьку та латинську мови, і вона з вдячністю згадує творче спілкування з незабутніми доктором філологічних наук, заслуженим професором Київського національного університету імені Тараса Шевченка Станіславом Володимировичем Семчинським та професором Юрієм Вадимовичем Шаніним, а також живими корифеями-класиками – професором Феонілою Олексіївною Нікітіною та славетним перекладачем із мов древніх еллінів і римлян Андрієм Олександровичем Содороморою. Через те твір помітно прикрашають крилаті вислови давніх греків і римлян, які авторка наводить і мовами оригіналу.

Працюючи над романом, Ольга Страшенко ґрунтовно вивчала також й історію Румунії, та й окремі сцени твору створено власне в Румунії. Андронік, мандруючи між Візантією і Галицькою Руссю, обов'язково мав проїжджати сучасними румунськими землями, що й знайшло свій опис у 1-му томі: «Ніч і ранок Андронік пробув у лісі, вранці вовком виринув із хащів біля невеличкого волоського села. Він уже багато передумав, і вирішив отак навпрямки до Галича не мчати. Адже відтепер Мануїл уже знає спрямування його втечі. Й на шляху до князя Ярослава Осмомисла виставить наперейми хоч і половину свого війська! Мудроголовий Андронік вирішив зробити зайвий гак, відтепер його шлях пролягав на Брашов, у той час це румунське місто ще було тільки в заснітку... Але воно стало для нього ріднішим від великих столичних градів, адже тільки в Брашові втікач по-справжньому відчув, що дихає повітрям волі. А довкруг розгулялася стихія – на всі боки розлилися Прут і Дністер, за ним сповенився Дунай, і Андронік мусив рахуватись із ними, як із богами Природи. Купецька валка їхала з Брашова через Сігішоару до Клужа, з тими купцями й підрядився в дорогу севастократор Андронік. Аби тільки не стояти на місці, аби подалі від Візантії та її нинішнього базилевса. А там через Карпатський перевал» (с. 37). У 2-му томі теж чимало місця відведено опису румунських реалій, згадується про те, що 8 р. н.е. великий римський поет Публій Овідій Назон (Publius Ovidius Naso, 43 до н.е. – бл. 18 н.е.) був висланий імператором Октавіаном Августом на берег Чорного моря в м. Томи, де зараз розташоване румунське м. Констанца (Constanța). На засланні в наддунайських степах Скіфо-Дакії, забутий учорашніми друзями й шанувальниками, старий, самотній і нужденний Овідій створює «Скорботні елегії» (Tristia) та «Послання з Понту» («Epistolae ex Ponto»). У їхніх зворушливих віршованих рядках виливає він свої почуття (тугу за батьківщиною й рідними, відчай приреченого, ненависть до ворогів), хоча й уважно приглядається до місцевого побуту і пейзажу, ставши першим в історії великим поетом, який написав визначні поетичні рядки на нинішній румунській землі і про цю землю. Романізоване населення Балканського півострова в цілому в грецьких (візантійських) і латинських (західних) пам'ятках з кінця X ст. називалося влахами (волохами, vlahi). У «Літописі Руському» волохами називали романізованих жителів Середнього й Нижнього Придунав'я. Значна їхня частина в IX-X ст. прийняла християнство за східним обрядом, унаслідок чого набула поширення й старослов'янська мова, якою як літературною мовою користувалися в

румунських землях аж до XVI-XVII ст. Цікавість до румунської історії та літератури в Ольги Страшенко була й раніше, вона чимало переклала для «Хрестоматії румунської поезії XIX-XX ст». (наше упорядкування, передмова і примітки, 2002), через те з захопленням відвідала Румунію у квітні 2004 р. на запрошення Інституту культури Румунії, який цього разу люб'язно посприяв, щоб 2-й том «Візантійського лукавця» побачив світ. Olga Strașenko îi mulțumește Institutului Cultural Român pentru sprijinul parțial în editarea volumului 2 al romanului „Șiretul Bizantin».

Історія і культура Візантії – своєрідний «міст» від античності до середньовіччя, «міст» між культурою Заходу і Сходу – під талановитим пером відомої сучасної української письменниці Ольги Страшенко отримує нове вдумливе висвітлення й спонукає краще усвідомлювати причинно-наслідкові зв'язки історичних поколінь, служителів Музи Кліо.

Сергій Лучканин,

**доцент кафедри загального мовознавства і класичної філології
Інституту філології Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
викладач курсу «Візантійська література»**